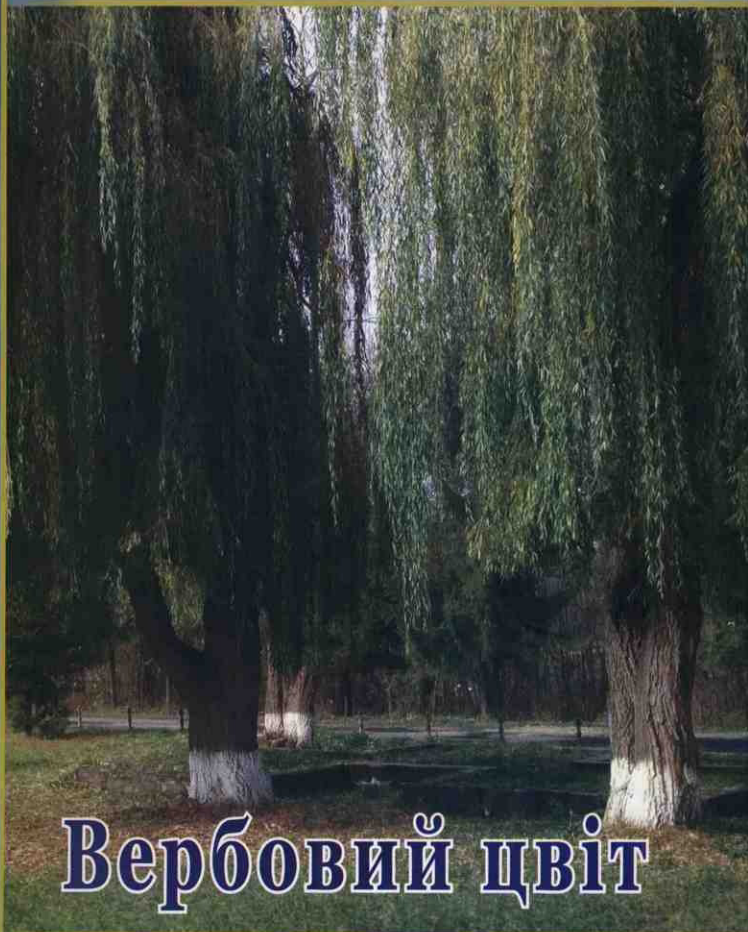

Б 10356
9(с2)
Н 76

Євгенія Новосад

Вербовий цвіт

Зміст

Слово до читача	7
Шановний читачу!.....	9
Герб села Вербовець	12
Рідному селу	14
Верба б'є з Вербівця.....	16
Пісня про Вербовець	17

I. Вербівцю – 550 років

Перед тобою, батьку Тарасе (історія пам'ятника)	24
Там, де «верби у стилі ретро...»	28
Замок (палац) XVII століття у с. Вербовець	31
Битва на Круглику	33
Полонених розстрілювали розривними кулями і добивали прикладами... ..	35
Петлюрівська могила.....	37
Польська окупація (1921–1939 рр.)	40
Історія Вербовецького осередку товариства «Просвіта»	41
1939 рік. Перші совіти.....	46
«Чорний ворон» промчався по селу... ..	48

II. За Україну, за її волю...

Боротьба УПА проти німецьких окупантів у 1941–1944 рр. на наших теренах (Вербовець — Лановеччина)	50
Сталінські репресії.....	57
Мешканці села, які загинули на фронтах Другої світової війни	57
Мешканці с. Вербовець, які були на спецпоселеннях із політичних мотивів	58
Мешканці с. Вербовець, які були на спецпоселеннях з політичних мотивів (<i>релігійні переконання</i>).....	67
Жителі села Вербовець, які загинули в боях за незалежність України	69
Евакуація українського населення з території Польщі та польських громадян із території УРСР.....	72
Василь Олександрович Зажерей	75
Балада про багрянний камінь	77

Крем'янецький цвинтар	79
Заліза Ольга Сільвестрівна.....	80
Петро Болахівський — повстанський Боян	83
Петро Болахівський — Боян.....	85
Трагедія сім'ї Григорія Попика.....	87

III. Українська православна церква

Історичний коментар	89
Історія церкви	97
Міжвоєнний період (1920–1939 рр.). Під владою Польщі.....	99
XX — XXI століття. Священники:	
Олександр Харитонович Бонітенко	102
Священники родом із Вербівця	115
Паломництво	118
Церковні активісти.....	119
Вербовецькі цвинтарі.....	121
Проходять роки, а хрест незмінний!	123
Що ж то за хрест, ким і коли поставлений?	124

IV. Вербовецька школа

«Як мучилась душа у темі століть»	136
Вони працювали і навчалися	
у Вербовецькій середній школі.....	145

V. Вербовець: є чим гордитись, що шанувати.

Їхній вклад у науку відомий

Андрійчук Володимир Андрійович	150
Барвінський Анатолій Федорович	152
Лотоцький Володимир Андрійович	154
Мельничук Олександр Васильович	156
Середницький Леонід Михайлович	157
Смолій Яків Васильович	161
Іващук Анатолій Васильович	164
Юрковський Петро Васильович	166
Гаргула Василь Денисович	168
Копанський Микола Михайлович	169
Коберник Валентина Григорівна.....	170

VI. Літературний Вербовець

Володимир Павлович Вихрущ.....	171
Мельничук Богдан Іванович –.....	177
Штонь Григорій Максимович	181
Лисий Степан Гнатович.....	188
Замкова Зоряна Степанівна	192
Михайло Степанович Гук	193
Долинська Ніна Дмитрівна	198
Середницький Антон Тимофійович	203
Середницький Ярослав Антонович	205
Мулик-Луцик Юрій Олексійович.....	207
Мудрак Олександра Ярославівна	208

VII. Малюють від душі художники

Дробочський Олег Ігорович	213
Бердюк Олексій Володимирович	216
Бондарук Володимир Михайлович	218

VIII. Сільські музиканти

Родовід Лисих: від саморобної – до гри на світових шедеврах Гальяно, Гварнері, Страдіварі.....	223
Лисий Альберто Данилович	225
Кухарук Леонід Федорович	233
Лотоцька Лідія Андріївна	236
Хоровий спів	238
Новосад Юрій Володимирович	239

IX. Еміграція 2000-2018 років

У колгоспному кріпацтві	245
Село у плінні літ. Вербовецькі млини	249
Соціальний паспорт села Вербовець Вербовецької сільської ради станом на 01.07. 2018 року.....	253

X. Відомі земляки

Барвінський Федір Романович.....	255
Бабовал (Стефанишин) Ольга Степанівна	257
Перша вчителька Барвінська Меланія Карпівна.....	258
Вачко Іван Михайлович	259

Галабурда Микола Михайлович.....	261
Гах Степан Олександрович	262
Герасимчук Володимир Іванович	264
Горошко Ярослав Павлович	266
Горошук Яким Іванович	267
Галюк (Бондарук) Ніна Іванівна	268
Гончарук Степан Іванович	269
Задерей Леонід Пилипович	271
Задерей Володимир Іванович	273
Конзельський Григорій Володимирович	275
Лихач Марія Володимирівна	277
Мельничук Валентина Трохимівна	279
Мудрак Олексій Васильович	280
Недоліз Володимир Степанович	281
Попик Микола Микитович	282
Попик Григорій Іванович	284
Потопило Петро Іванович	285
Присяжнюк Микола Васильович	286
Новосад Павло Іванович	287
Онищук Григорій Дем'янович	289
Процюк Богдан Терентійович	291
Присяжнюк Василь Іванович	295
Смолій Надія Володимирівна	296
Стельмащук Степан Власович	297
Шевчук Галина Петрівна.....	299
Шевчук Степан Сергійович	301
Євгенія Шимчуківна	303
Шовкомуд Надія Климівна	304
Янюк Никодим Никифорович	307
Історія однієї фотографії (1956 р.).....	309

XI. На історичних роздоріжжях

85-а весна Євгенії Новосад	314
Берегиня із Вербівця	316
Використана література.....	320
Фотогалерея.....	321

Замок (палац) XVII століття у с. Вербовець

Реконструкція замку, зроблена за спогадами Попика Миколи, Стельмаха Василя, Гльчук Марії, Стадника Павла. Автор – Бердюк.

Визвольна боротьба під проводом Богдана Хмельницького дійшла й до наших міст і сіл. Так, у 1648 році загони Максима Кривоноса на синьовецько-білецьких полях (5 км від Вербівця) розгромили війська шляхтича Яблонського. Козаки насипали своїм полеглим побратимам високу могилу (тепер там каплиця). Такі могили були насипані і у Вербівці, біля лісу, за Підляшшям, і – на Загороді. На жаль, їх розорали в радянські часи тракторами, незважаючи на те, що це – наша історія.

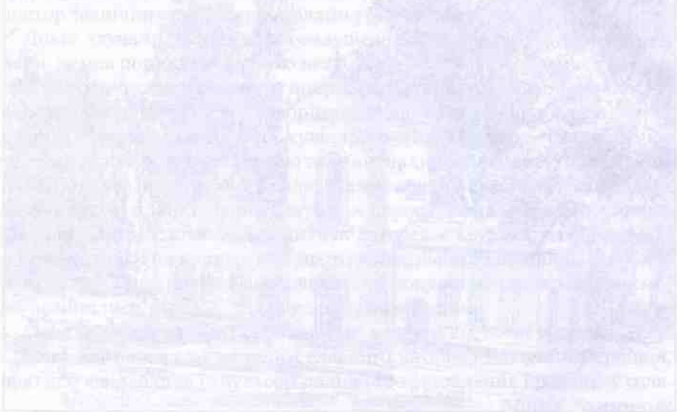

Зруйновану каплицю відновили у 1992 році. На її освячення прийшли церковні процесії із п'яти навколишніх сіл¹.

Селяни жили бідно, незважаючи на те, що працювали з ранку до ночі. Реформа 1861 р., скасування кріпосного права не змінили їх становища. Кращі землі й надалі залишалися у володінні панів, поміщиків.

Як свідчать документи, замок у Вербівці збудований з веління Станіслава Мнішека, коронного хорунжого. У замку мешкав намісник князя, а челядь, козаки – на току, де зараз садиба Пархон-Горошка.

У замку був костел, а дзвіниця – через дорогу, де садиба О. Бердюка. Зруйнований у 1943, а каплиця – у 1936 році.

¹ Присутнім запам'ятався виступ учителя-краснавця Анатолія Малевича, який докладно розповів про історичні події, що відбувалися у нашій місцевості. Біля могили сільчани традиційно відзначають знаменні дати України.

Історія Вербовецького осередку товариства «ПРОСВІТА»

2018 року виповнилося 150 років від часу заснування Товариства «Просвіта». У березні 1868 р. було сформовано Комітет із представників академічної молоді, яка уклала статут Товариства, а 2 вересня того ж року Міністерство освіти дозволило заснувати Товариство «Просвіта». Дозвіл став підставою для скликання у Львові першого загального збору. Організаційні роботи доручили конституційному комітету, який очолив професор Академічної гімназії Анатоль Вахнянин.

Товариство з'явилося на противагу антиукраїнським і москвофільським течіям у тогочасному культурному житті Галичини. Таким чином, «Просвіта», заснована у Львові відомим галицьким діячем, письменником, композитором А. Вахнянином, розгорнула свою активну діяльність.

Філії «Просвіти» з'явилися у Тернополі, Бережанах, Чорткові, Бучачі, пізніше – у Крем'янці, Почаєві, Вишнівці та інших містах краю.

Уже в 20–30-х роках ХХ ст. Крем'янецька «Просвіта» стала однією з найактивніших на Тернопільщині. Її головою був Борис Козубський, секретарем – відомий етнограф і фольклорист Олександр Вітенко.

У селах Кременецького повіту, до якого належала і Лановеччина, було відкрито 90 читалень «Просвіти».

Анатолій Вахнянин,
галицький діяч,
письменник, композитор,
засновник «Просвіти»

Члени цього товариства зробили чимало для національного відродження краю, незважаючи на всілякі утиски, труднощі та перешкоди.

У селах і містах Волині осередки «Просвіти» з'явилися на початку 20-х років минулого століття. У Вербівці – у 1925 році. Збереглися архівні документи: заяви-прохання сільських активістів, які, заповнивши анкети про вступ у товариство, звернулись з проханням до Повітового товариства у Крем'янці, щоб у Вербівці, в домі Тимофія Процюка, під відповідальність Миколи Середницького відкрили читальню. При хаті-читальні працювали драматичний та хоровий колективи.

«Просвіта» відкрито вела роз'яснювальну, навчальну, патріотичну діяльність. Сільських просвітян підтримували і консультували священник О. Бонітенко, директор школи Мартинюк, Філімон Шпільман (в минулому – офіцер армії УНР). Члени «Просвіти», селянські хлопці Микита Попик, Павло Трембач, Михайло Стельмах добирались до Крем'янця (50 км) пішки, щоб одержати у польських властей дозвіл на постановку української вистави. У репертуарі просвітян було до 20 п'єс української класики. Своїми виступами вони радували не тільки односельців, а й мешканців навколишніх сіл.

Члени «Просвіти» у дні святкування ювілею Т.Г. Шевченка. Перший ряд (зліва направо): Козак Марія, Лисий Трохим, Долинський Дмитро, Процюк Марія. Другий ряд: Лисий Іван, Лисий Микита. 1934 р.

Вербовецькі просвітяни 1930-х років.

Перший ряд (зліва направо): Процюк Тимофій, директор школи Мартинюк, житель села Влацінці Дармограй Яків, Бондарук Євдоким.

Другий ряд: Попик Микола, Петровський Владик, Шандрук, Середницький Михайло, Бондарук Сергій.

Гарними, змістовними були вечори, присвячені Тарасу Шевченку, Лесі Українці, героям Крут, Базару та ін. За кошти, зібрані на виставах, під час колядувань, було придбано чимало книг для бібліотеки.

Коли на посаду вїйта, замість Маєвського, призначили українця Яремка, що був родом із села Лопушне, просвітянам стало працювати легше. Вїйт Яремко виділив в будинку гміни приміщення для читальні «Просвіти» (гміна була в центрі села, де зараз садиба Леоніда Кухарука).

Читальня стала просторою, привабливою. На стінах були портрети Т. Шевченка, С. Петлюри, прибрані вишитими рушниками. Книжки зберігалися у декількох шафах.

Більшість вербівчан вважали за честь відвідувати читальню, де мали змогу перечитати часописи (їх було чотири, зокрема і «Сільський господар»), брати участь у гуртках. У селі було багато талановитої молоді. Особливо славилися своєю грою у виставах Марія Шульгай, Ольга Середницька, Ганна Бігун, Михайло Бондарук, Текля Долинська, Сергій Бондарук, Євдокія Попик-Штонь, Микита Попик, Павло Трембач, Михайло Стельмах.

Згодом «Просвіта» поповнилася новими членами – вербівчанами молодшого покоління.

У 1930 р. розпочалася так звана «пацифікація», тобто «умиротворення» українців польською окупаційною владою. Основний удар, звичайно, направлявся на «Просвіту». Польські власті зрозуміли, якою небезпечною для польського панування є молодь, вихована на традиціях української державності та української культури. На Крем'янецьчині в 1932 р. закрили всі осередки «Просвіти», але вони продовжували діяльність під іншою назвою – «Добродійні товариства».

Восени 1939 року, після приходу Червоної армії та встановлення радянської влади, товариство «Просвіта» було заборонено. Все майно конфіскували.

12 жовтня 1991 р. у Києві більшість делегатів третьої позачергової конференції Товариства української мови ім.Т. Шевченка прийняли ухвалу реорганізувати ТУМ у Всеукраїнське товариство «Просвіта».

У Вербівці Товариство української мови було створено у березні 1990 р. і нараховувало у своєму складі 38 осіб, які активно працювали над відродженням національної свідомості, становленням незалежності України. Головою обрали *Євгенію Іванівну Новосад*, секретарем – *Любов Яківну Шульгай*. До вербовецького осередку приєдналися вчителі Шилівської школи.

Згідно з першим статутом «Просвіта» була науково-просвітницькою організацією. Найширшою ділянкою її роботи стало видання і розповсюдження книг, створення читалень, організація вечорниць, вистав, курсів для неписьменних. Проте просвітяни брали участь і в утворенні політичних організацій («Народна рада»), партій. Але завжди в основі діяльності «Просвіти», як наголосив у звітній доповіді Х з'їзду просвітян голова ВУТ «Просвіта» ім. Т. Шевченка *Павло Мовчан* (грудень 2017 р.), була національна ідея. Це давало можливість відігравати важливу роль у розвитку національного руху та формуванні державницького потенціалу.

Сьогодні «Просвіта» – масове громадське об'єднання, що проводить велику культурно-просвітницьку роботу, є консолідуючою силою суспільства.

У першому ряду (сидить) Марія Гроцюк.

2-й ряд: Середницька, М. Гавронська, Ф. Шпільман, директор школи,
Середницька, П. Лемезюк, І. Гук, Т. Лисий.

3-й ряд: М. Лисий, Г. Середницька, Д. Долинський, М. Козак, А. Лісничий,
Л. Герасим'юк, Т. Мельник – активні учасники драматичного гуртка, що діяв
при хаті-читальні «Просвіти». 1936 рік.

Члени просвітянського драмгуртка:

М. Козак, М. Лисий, Середницька, Т. Мельник, П. Лемезюк, М. Процюк. 1936 рік

1939 рік. Перші совіти

У Ланівцях, у сторону села Грибови, була стражниця, від якої через кілька кілометрів проходив польсько-радянський кордон.

На світанку 17 вересня 1939 року польські жовніри в паніці втікали з території стражниці, не чинивши ніякого опору червоним кіннотникам, які вільно перейшли кордон.

Це була неділя. Ще вранці староста села, виконуючи розпорядження польських властей, збирав фураж для польської армії, а вже в обід у селі були червоноармійці.

«Визволення» Західної України у вересні 1939 року, організація тимчасових управлінь, вибори депутатів до Народних Зборів проходили за одним сценарієм — замаскувати підступний акт більшовицької анексії, антиморальний і незаконний злочинний акт Молотова-Ріббентропа, який мав агресивний характер і тепер за міжнародним правом засуджений.

Вступ Червоної армії в Західну Україну

Почалося радянське будівництво. Село обрало головою сільської ради *Процюка Терентія Вікентійовича*, але совітським властям він був не до вподоби. Крім того, він перебував у списку неблагонадійних (радикал). Отож недовго був при владі. Після нього головою призначили Федора Семеновича Процюка, який називав себе членом КПЗУ, хоча на нашій території таких організацій не було. У районі активно діяв політрук і працівники НКВС. Почався наступ на релігію, руйнування церков. Священиків нещадно критикували у пресі, здебільшого вигадували на них різні провини.

Отця Олександра Бонітенка виселили з церковної хати, землю церковну (49 га) конфіскували, пограбували церковне майно. О. Бонітенко, як колишній петлюрівський офіцер, був під постійним наглядом органів НКВС. Ганні Денисівні, матушці, яка була вчителькою у Вербовецькій семирічній школі, пропонували подати на розлучення, бо священики — вороги народу.

У селі знайшлося декілька чоловіків, одурманених совітською пропагандою. Вони навіть у велике релігійне свято на подвір'ї священика організували молотьбу пшениці на молотарці, яка глушила своїм гудінням церковну відправу.

Розкуркулили *Панька Польового*, *Кирила Довгалоюка*, *Кисляка*, які своєю нелегкою працею створили непогані господарства. Кирило Довгалоюк тяжко працював за океаном, щоб купити землю. У його господарстві біля 10-ти родин села організували колективне господарство, забравши сільськогосподарські знаряддя в цих трьох хазяїв. А *Марта Задерей* і *Христя Плівакова* попросились на курси: хотіли стати трактористками. Головою новоствореного колгоспу був *Іван Смолій*.

Діяли сексоти. У селі панував страх. Почались доноси на невинних людей. Голова сільради був вірним служакою, його боялись односельчани.

«Просвіту» закрили. Бібліотеку очолила *Процюк Марія Захарівна*, клуб — *Стельмах Ганна Данилівна*.

У школі всіх учнів понизили на один клас, мотивуючи, що навчання проводилось польською мовою. Школу очолював *Філімон Іванович Шпільман*, завучем була *Зінаїда Осташевська*.